

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Filosofické aspekty psychologie morálky
podle Carol Gilliganové

Philosophical aspects of Carol Gilligan's moral
psychology

Kristýna Sládková

Plzeň, 2020

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Filosofické aspekty psychologie morálky
podle Carol Gilliganové**

**Philosophical aspects of Carol Gilligan's moral
psychology**

Kristýna Sládková

Vedoucí práce:

Mgr. Miloš Kratochvíl, PhD.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň, 2020

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedené
prameny a literaturu.

Plzeň, květen 2020

.....

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. ROZUM NEBO CIT?.....	3
2.1 IMMANUEL KANT (1724 – 1804)	3
2.2 ANTHONY ASHLEY COOPER (1671-1713)	6
2.3 FRANCIS HUTCHESON (1694 – 1746)	9
2.4 DAVID HUME (1711 – 1776)	10
2.5 JEAN-JACQUES ROUSSEAU (1712 – 1778)	12
3. PŘEDCHOZÍ TEORIE MORÁLNÍHO VÝVOJE A JEJICH ZPOCHYBNĚNÍ ...	14
3.1 SIGMUND FREUD (1856 – 1939)	14
3.2 JEAN PIAGET.....	18
3.2.1 HRA CHLAPCŮ A HRA DÍVEK	20
3.3 ERIK H. ERIKSON (1902 – 1982).....	22
3.4 LAWRENCE KOHLBERG (1927 – 1987).....	24
4. TEORIE MORÁLKY PODLE CAROL GILLIGANOVÉ	27
4.1 VÝZKUMNÉ PRÁCE.....	27
4.2 ODLIŠNÉ VNÍMÁNÍ NÁSILÍ.....	30
4.3 ŽENSKÁ A MUŽSKÁ MORÁLKA.....	32
4.3.1 MORÁLKA SPRAVEDLNOSTI.....	32
4.3.2 MORÁLKA PÉČE JAKO OPAK MORÁLKY SPRAVEDLNOSTI.....	33
4.4 STADIA VÝVOJE ŽENSKÉ MORÁLKY	34
4.5 VLIV MORÁLNÍ IDENTITY NA ŘEŠENÍ MORÁLNÍCH PROBLÉMŮ	36
4.6 RODOVÉ ROZDÍLY	38
5. PŘÍNOS CAROL GILLIGANOVÉ V RÁMCI PSYCHOLOGIE MORÁLKY	40
6. ZÁVĚR.....	42
7. POUŽITÁ LITERATURA.....	44
8. RESUMÉ	46

1. ÚVOD

Mým záměrem je v této bakalářské práci představit morální teorii Carol Gilliganové

Carol Gilliganová (1936) je známá psycholožka a představitelka druhé vlny feminismu (kulturního feminismu) pocházející z New Yorku (USA). V dřívějších dobách spolupracovala s psychologem Lawrence Kohlbergem na utváření teorií morálního vývoje. Pomáhala mu s výzkumem a jakožto jeho kolegyně se zabývala standardizací dotazníků, které respondentům předkládala. K jejímu velkému překvapení se výsledky dotazníků lišily v závislosti na pohlaví dotazovaných.

Gilliganová zdůrazňuje, že etika spravedlnosti, jejíž stanoviska zastával Lawrence Kohlberg a další teoretikové psychosociálního vývoje, odosobňuje a odlidšťuje, protože nahlíží na různá témata jen jako na problém, který je nutno v hierarchicky stanoveném pořadí logicky vyřešit.¹ Proto přichází s vlastním pojetím morálky.

Tvrdí, že člověk obecně neexistuje, a proto je třeba rozlišovat minimálně muže a ženy. To pro ni bylo důvodem pro to, aby se po celou dobu své kariéry zabývala ženami a dívkami, jejich způsoby nazírání na sebe samé i na ostatní a na to, jak se v jejich morálním usuzování promítne prožívání jejich života.

V osmdesátých letech dvacátého století sepsala knihu, kterou nazvala Jiným hlasem: O rozdílné psychologii žen a mužů (In a different voice, 1982), kde shrnula dosavadní výsledky svého výzkumu.

Ženy se nemají podle Gilliganové chtít stát muži, ale mají si zachovat vlastní ženské Já. Kritici jí ale vyčítají, že upevňuje stereotypy.

Tato práce je rozdělena na čtyři části. Protože bylo mým záměrem zohlednit v této práci filosofické aspekty psychologie morálky, v první části budou představeny názory filozofů, kteří se koncepcí morálky zabývali. Svár mezi Gilliganovou a Kohlbergem ohledně toho, zda je při morálním usuzování lepší upřednostňovat rozum nebo cit, je vyústěním svárů, které trvají již od osmnáctého století.

---

¹ DVOŘÁKOVÁ, J. Morální usuzování: Vliv hodnot, osobnosti a morální identity. Str. 29.

Představeny budou názory Immanuela Kanta zdůrazňujícího hlavní úlohu rozumu a také Davida Huma a dalších zastánců upřednostnění citu před rozumem.

Druhá část práce je věnována předchůdcům Gilliganové a jejich teoriím vztahujícím se k morálnímu usuzování. Dále jsou zde představeny důvody, proč Gilliganová své předchůdce a jejich teorie týkající se morálního vývoje kritizovala.

Protože Gilliganová nesouhlasila s teoriemi svých předchůdců, rozhodla se koncipovat vlastní pojetí morálky. Teorii morálky podle Carol Gilliganové je věnována třetí část práce.

Jako první jsou v této části práce představeny některé z výzkumných studií, které Gilliganová uskutečnila. Výsledky těchto studií ji utvrdily ve správnosti jejího přesvědčení o rozdílném vnímání morálky a vnímání vlastního Já v závislosti na pohlaví. Na základě výsledků svých studií vyvozuje Gilliganová dvě morálky – mužskou morálku spravedlnosti a s ní do určité míry kontrastující morálku péče. Další odstavce práce jsou věnovány alternativnímu ženskému morálnímu vývoji. Část práce zabývající se teorií morálky podle Gilliganové je zakončena popisem rodových odlišností, které jsou v úzkém spojení s utvářením ženské a mužské identity.

Poslední část práce se věnuje přínosu Carol Gilliganové v rámci psychologie morálky.

2. ROZUM NEBO CIT?

Svár mezi Gilliganovou a Kohlbergem vznikl na základě dohadů trvajících už od osmnáctého století.² Důvod rozepří je jasný – řídíme se při morálním rozhodování rozumem nebo spíše vítězí city? V odpovědích na tuto otázku se nedokázali shodnout ani takoví velikáni jako Immanuel Kant, který vehementně prosazoval hlavní úlohu rozumu, čímž byl v opozici proti Shaftesburymu nebo Hutchesonovi, pro které byly na prvním místě city. Jejich teze následně rozvinuli například David Hume nebo Jean-Jacques Rousseau.

2.1 IMMANUEL KANT (1724 – 1804)

Immanuel Kant je zakladatelem a nejvýznamnějším představitelem německé klasické filosofie. Hlavním subjektem, kterému věnuje svou pozornost, je pro něj člověk. O člověku tvrdí, že je východiskem pro filosofické uvažování. Proto se věnoval učení o člověku, snažil se přijít na to, kde je jeho místo ve světě a v čem se lidský druh odlišuje od ostatní přírody.

Jednou z věcí, kterou se podle Kanta lidský druh liší od ostatní fauny a flory, je jeho svoboda. V přírodě můžeme shledat jakousi vládnoucí zákonitost, která je ale vlastně produktem naší mysli. V člověku se ujímá vlády svoboda, přesněji svobodné určení a svobodné rozhodování vedoucí ke svobodnému jednání.³

Ve své analýze mravnosti předkládá, že činy a úkony, které lidé provádějí, jsou řízeny apriorně daným řádem, mravním zákonem, který se nachází v člověku a přikazuje mu, co má v dané chvíli vykonat. Kant tvrdí, že je to právě rozum, který se stará o to, aby se člověk choval mravně, tedy aby jeho jednání odpovídalo tomuto mravnímu zákonu, který má v sobě. Člověk je proto bytostí, která může autonomně rozhodovat o tom, zda něco udělá, či neudělá.⁴

Člověk se podle Kanta od ostatní živé přírody odlišuje také tím, že dokáže hodnotit a soudit. Mimo jiné jeho odlišnost spočívá také v tom, že je podle Kanta tvorem, kterému je vlastní pragmatická a technická určenost. Ta mu za pomoci rozumu poskytuje možnost k utváření a využívání takového světa, který mu bude

---

² HEIDBRINK, H. Psychologie morálního vývoje. Str. 17

³ STARK, S. Filozofie člověka v historickém kontextu. Str.57-58.

⁴ STARK, S. Filozofie člověka v historickém kontextu. Str. 58.

co nejvíce prospěšný. Technická určenost je dána člověku proto, aby disponoval umem vyrobit si nástroje, díky kterým bude schopný uspokojit své základní životní potřeby. Pragmatická určenost byla člověku dána do vínku proto, aby se za pomoci ní přiblížil ostatním lidem. Člověk je tvor, který vyžaduje společnost jiných lidí, má potřebu s nimi utvářet vztahy. To je podle Kanta další bod, ve kterém se příslušníci lidského rodu zásadně odlišují od fauny a flory, ba dokonce to považuje za jeden z nejdůležitějších faktorů odlišnosti člověka od ostatní přírody.⁵

Technická a pragmatická určenost je provázána s rozumem člověka, který Kant, jakožto správný představitel osvícenecké filosofie, dává na první místo pomyslného žebříčku.⁶ Empirismus coby filosofický přístup podle něj není udržitelný.⁷ Kant říká, že člověk není pouze smyslově-empirickou bytostí, ale naopak bytostí ze své povahy rozumově-duchovní a je motivován čistým smyslově neinstrumentalizovaným rozumem.

Pro Kantovu etiku jsou důležité motivy a záměry, se kterými daný člověk něco vykoná. Kant považuje za morální takové chování a jednání, které je motivováno povinností. *Tato povinnost musí mít povahu nepodmíněného (ne hédonisticky podmíněného), tedy kategorického imperativu.*⁸ Morálně podle Kanta člověk jedná, protože je rozumovou bytostí a je ze své povahy mravním subjektem a jednat morálně zkrátka musí. V každodenní praxi člověk jedná na základě všeobecných zásad, které subjektivně považuje za užitečné a přijatelné. Situace, se kterými se člověk v životě setkává, pro něj nejsou většinou zcela nové. V těchto situacích se člověk řídí obecnými normami jednání, které Kant označuje jako maximy. Příkladem takových zásad jednání je „Buď ochotný pomoci!“ „Buď zdvořilý!“, ale také například „Lži, když ti pravda škodí!“. Tyto zásady jsou posuzovány subjektivně. Že jsou naše maximy dobré poznáme podle toho, že bychom je dokázali přijmout i jako obecně stanovené zákony.⁹ Kritérium posouzení, zda jsou naše maximy dobré či nikoliv, utváří právě kategorický imperativ.

---

⁵ STARK, S. Filozofie člověka v historickém kontextu. Str. 58.

⁶ STARK, S. Filozofie člověka v historickém kontextu. Str. 58.

⁷ ANZENBACHER, A. Úvod do etiky. Str. 42.

⁸ ANZENBACHER, A. Úvod do etiky. Str. 50.

⁹ ANZENBACHER, A. Úvod do etiky. Str. 53.

Za správné jednání je tedy Kantem považováno takové jednání, které je očištěno od subjektivních zájmů a preferencí a dále je přezkoušeno podle objektivního rozumového kritéria. Po tomto přezkoušení se maximy stávají praktickými zákony platnými pro každou rozumovou bytost.¹⁰

---

¹⁰ ANZENBACHER, A. Úvod do etiky. Str. 53

2.2 ANTHONY ASHLEY COOPER (1671-1713)

Anthony Ashley Cooper, hrabě ze Shaftesbury, byl anglický filosof. Na jeho výchově se v letech 1686-1689 významně podílel John Locke a byl to právě on, kdo proto měl zřetelný vliv na vývoj jeho filosofických názorů. Nejvíce ho ale ovlivnili antičtí filosofové. Dostí značný vliv měl na mladého Shaftesburyho platonismus a stoická filosofie, dále pak renesanční pantheismus a cambridgeská škola, která směřovala jeho myšlení k spekulativnímu idealismu.¹¹

Shaftesbury se nezabýval systematickou filosofií jako například Descartes nebo Leibniz a nebyl ani metodický analytik jako Locke. Dával přednost ne až tak složité filosofii, jejímž středem pozornosti je obrat do nás samotných, díky čemuž jsme pak schopni nalézt základy morálky a vidět možný klam, který nám předsouvají určité, zejména pak náboženské nauky.¹²

Když Shaftesbury mluví o etice, narozdíl od racionalisticky založených morálních filosofů říká, že nejdůležitější jsou pocity, respektive pohnutky, které nás vedou k určitým činům. Pohnutky podle něj můžeme dělit do dvou skupin, přesněji na pohnutky odpovídající lidské přirozenosti a na pohnutky, které lidské přirozenosti odporují. Obě tyto skupiny dále dělí. Pohnutky odpovídající lidské přirozenosti mohou podle Shaftesburyho směřovat k našemu vlastnímu prospěchu. O těch však říká, že jsou sobecké. Nebo mohou naopak směřovat k prospěchu ostatních lidí. Pohnutky, které odporují lidské přirozenosti, směřují k poškozování nebo ničení ostatních a podle Shaftesburyho se jedná o pohnutky nepřirozené.¹³

Pohnutky jsou v rovnováze za předpokladu, že odstraníme nepřirozené pohnutky a že jsou egoistické a altruistické pohnutky vyrovnané, vyvážené. Můžeme si myslet, že je důležité, aby byl člověk co nejvíce empatický, dbal především na blaho druhých. To ale není nutně potřeba. Je samozřejmě žádoucí, abychom nezapomínali na ostatní a dbali i na jejich prospěch, neméně důležité je však také myslet i na vlastní zájmy, jelikož jen tak budeme žít v harmonii, což bude prospěšné i pro celou naši společnost. Podle hraběte by měly altruistické pohnutky převažovat

---

¹¹ RÖD, W. Novověká filosofie II Od Newtona po Rousseaua. Str. 170-171.

¹² RÖD, W. Tamtéž, Str. 171.

¹³ RÖD, W. Tamtéž, Str. 178.

nad těmi egoistickými. Tato jeho teze je ale pod palbou kritiky, jelikož ani samotný Shaftesbury nedokázal vysvětlit, jak by měla být jeho teze využita v praxi.¹⁴

Shaftesbury se domnívá, že k hodnocení morálního chování dochází u člověka v srdci, není tedy prováděno za pomoci rozumu. Dobro je podle něj nadřazeno zlu. Pocitově se dobro nachází přibližně na stejné úrovni jako krásno. Je s krásnem příbuzné, krásno je druhem harmonie. Shaftesbury proto tvrdí, že je duše schopna vnímat rozdíly mezi krásnem a ošklivostí nejen v oblasti estetického vnímání, nýbrž i v oblasti vnímání morálního přistupování k daným věcem. Tuto možnost vnímat dobro a zlo, a podle toho se k věci určitým způsobem postavit v souvislosti s morálním rozhodnutím, nazýval hrabě Shaftesbury „moral sense“. V souvislosti s tímto morálním smyslem Shaftesbury upozorňuje na to, že je naprosto vyloučeno, abychom ho považovali za výkon rozumu. Morální vědomí ani není možné potlačovat argumenty založenými na rozumu. Tímto smyslem pro rozlišování morálního a nemorálního disponuje přirozeně každý tvor.¹⁵

Shaftesbury byl člověkem razantně odmítajícím utilitarismus. O morálně hodnotných činech můžeme podle jeho názoru mluvit pouze v případě, že jsou uskutečněny z důvodu dobra samotného, nikoliv z důvodu potěšení našeho nebo cizího, které by bylo případně s činem spojeno. Stejně tak jako by pro nás nemělo být nejdůležitější ani hledisko společenské užitečnosti. Rozhodujícím faktorem pro nás v tomto případě nejsou důsledky chování, ale právě myšlenky, které nás vedou k určitému rozhodnutí. Stejně jako odmítá utilitarismus, odmítá i náboženství a prohlašuje, že *„vázat morálku na víru v zaslíbení je na pováženou, neboť tato víra nemůže být jistá a je-li víra otřesená, pak se spolu s ní hroutí také o ni se opírající morálka.“*¹⁶

Mimo jiné Shaftesbury nesouhlasí s tvrzeními, že lidská společnost vznikla pouze na základě sobeckého prosazování egoistických zájmů. V souvislosti s tím odmítá i Hobbesovu společenskou smlouvu. Podle něj jsou lidé poháněni ke svým činům také například přátelstvím a ochotou pomáhat. Přichází s tezí, že lidé se přirozeně shlukují do skupin, jelikož jsou k tomu nuceni určitým stádním pudem. Stádní pud je nám vlastní stejně jako například pud sebezáchovy nebo pud

---

¹⁴ RÖD, W. Novověká filosofie II Od Newtona po Rousseaua. Str. 178.

¹⁵ RÖD, W. Novověká filosofie II Od Newtona po Rousseaua. Str. 178-179.

¹⁶RÖD, W. Novověká filosofie II Od Newtona po Rousseaua. Str. 180.

k zachování rodu. Předkládá tvrzení, že je v nás zakořeněný smysl pro to, o co usiluje společnost jako celek. Pojmenoval ho „common sense“, což je slovní spojení mající stejný význam jako „moral sense“. Je toho mínění, že tento morální obecný smysl je právě tím smyslem, na jehož základě jsou všichni lidé bez rozdílu schopni rozhodnout, co je přirozené a dobré. S touto svou tezí o obecném morálním smyslu vystupuje proti tehdejší racionalistické morální filosofii, jejíž intelektualismus odmítal. V době osvícenství naváže na Shaftesburyho antiintelektualismem zejména Jean-Jacques Rousseau.¹⁷

---

¹⁷ RÖD, W. Novověká filosofie II Od Newtona po Rousseaua. Str. 183.

2.3 FRANCIS HUTCHESON (1694 – 1746)

Francis Hutcheson se stal profesorem v Glasgow. Svými názory v oblasti etiky navazuje na Shaftesburyho.

V rámci svého filosofického hloubání se proto zaměřoval především na Shaftesburyem představený pojem morálního smyslu a snažil se ho dále upravovat a rozvíjet a také přesvědčit ostatní, že právě díky morálnímu smyslu nazíráme ideje dobra a zla, stejně jako umíme rozlišit spravedlnost od nespravedlnosti. Francis Hutcheson, stejně jako hrabě Shaftesbury, odmítá racionální přístup. Tvrdí, že morální smysl není závislý na naší mysli. Své tvrzení zdůvodňuje tím, že úkolem našeho rozumu je rozeznat, co je a co není. Morální smysl nám pak radí, co má být a co naopak být nemá. Tento smysl nespatořoval na úrovni fyzické, ale na úrovni duševní.¹⁸

Pro Hutchesona, stejně jako pro Shaftesburyho, je typická inklinace k morálnímu optimismu. Tezí morálního optimismu je, že to, co je správné, přirozeně poznáme. Hutcheson tvrdí, že mezi našimi egoistickými a altruistickými pohnutkami nedochází k žádnému zásadnímu konfliktu. Optimistické je také jeho nahlížení na vztah cílů etiky ve spojitosti s náboženstvím.¹⁹

---

¹⁸ RÖD, W. Novověká filosofie II Od Newtona po Rousseaua. Str. 187.

¹⁹ RÖD, W. Novověká filosofie II Od Newtona po Rousseaua. Str. 187.

2.4 DAVID HUME (1711 – 1776)

David Hume je velkým představitelem britského empirismu. V tomto filosofickém směru se jakožto hlavní zdroj získávání poznatků využívá smyslová zkušenost. Jedná se o filosofický proud, jež je v protikladu k racionalismu.²⁰

Hume je jedním z filosofů, kteří navazují na myšlenky hraběte Shaftesburyho a také na myšlenky Francise Hutchesona. Přestože ho často v učebnicích nacházíme zařazeného pod dobou osvícenství, jeho teze výslovně do osvícenství nezapadají. Hume se domnívá, že úkolem etiky není odpovídat na otázku, co máme dělat. V rámci jeho etiky se zabývá spíše analýzou morálních soudů. Tato etika je etikou explikativního typu. Upozorňuje na to, že podle něj existuje určitá analogie mezi etikou a přírodními vědami. V obou případech totiž chceme popsat skutečnost na základě empirie. Hume empirickou povahu etiky přímo vyzdvihuje a říká, že bychom měli odmítnout každý etický systém, který se o empirické pozorování neopírá. Rezolutně odmítá kognitivismus a jeho stanovisko, že soudy mohou být buď pravdivé nebo nepravdivé. Rozum podle něj není ve vztahu k morálnímu jednání vůbec důležitý. Morální chování vysvětluje na základě psychologie a tvrdí, že naše morální pohnutky vycházejí z pocitů nebo afektů. Tento postoj, jež Hume prosazuje, je běžně označován jako emotivismus. Tyto myšlenky převzal od Shaftesburyho a jiných filozofů, kteří zastávali etiku morálního smyslu. Narozdíl od nich měl ale tendenci vysvětlovat morálku na základě pocitů a sklonů, které jsme schopni nahlédnout za pomoci introspekce.²¹

Naše počínání bývá klasifikováno jako pozitivní v případě, je-li pro nás, jakožto jednající subjekt nebo i pro jiné osoby, příjemné. Naopak za negativní se považuje chování, které je pro jednající subjekt nebo ostatní subjekty škodlivé nebo jinak nepříjemné. Užitečné či jinak příjemné je pro nás to, díky čemuž zažíváme pocit slasti a je jedno, jestli bezprostředně nebo zprostředkovaně. Radost zažíváme i v případě, pokud dochází k jednání, které je užitečné nebo příjemné druhým lidem. Hodnotit můžeme i případy jednání z minulosti nebo například něčí vlastnosti. Dokonce i v případě, že nepředpokládáme existenci člověka, který je nositelem těchto vlastností. Hume zastával názor, že ve většině případů jsou naše

---

²⁰ ANZENBACHER, A. Úvod do etiky. Str. 25.

²¹ RÖD, W. Novověká filosofie II Od Newtona po Rseaua. Str. 424-425.

pohnutky spíše egoistické nežli altruistické, tedy že se na naše potřeby a náš prospěch soustředíme více než na prospěch ostatních. Úkolem etiky je pak vysvětlit, z jakého důvodu je přesto důležitější prospěch společnosti nad zájmem jedince.²²

Vytvořil teorii, která s přihlédnutím na psychologickou konstituci člověka říká, že základem našeho mravního přístupu k jednání jsou extenzivní sympatie a ostatní afekty. Afekty dělí na přímé a nepřímé. Afekty přímé se vztahují k objektům, vyvolávajících v nás příjemné nebo naopak nepříjemné pocity. Nepřímé afekty se podle Huma týkají osob a jejich vlastností, které v nás následně mohou vzbuzovat libé pocity, jako je například zalíbení. Vzbuzovat v nás mohou také nelibé pocity, ke kterým může patřit například nechuť. Z nepřímých afektů vyděluje dva páry. Zaprvé je to hrdost a pokora, zadruhé pak láska a nenávisť. První dvojice se vztahuje k vlastnímu Já. Některé naše vlastnosti v nás vzbuzují libost nebo hrdost, jiné zase nelibé pocity, pokoru. Druhou dvojici afektů můžeme pociťovat ve vztahu k druhým lidem na základě jejich vlastností. Obecně se člověk snaží dosáhnout toho, aby to, co na sobě oceňuje on sám, na něm bylo oceňováno i ze strany společnosti, tedy aby byly jeho kvality intersubjektivně uznávány. Sympatií, kterou v tomto případě chápeme jako přízeň, soucit, jsme obdařeni proto, abychom se dokázali vcítit do druhých lidí a pochopit tak blaho společnosti. Afekt vcítění, jinak označovaný jako sympatie, je podle Huma identicky stejný jako mravní cit, který je původcem pocitů libosti či nelibosti.²³

Jako další Hume vymezuje spravedlnost. Podle jeho názoru tíhneme ke spravedlivým pravidlům čistě z egoismu, z důvodu našeho prospěchu. Lidé přišli na to, že jejich vlastní zájmy se jim daří lépe uskutečňovat v rámci sociální kooperace nežli o samotě. Pod pojmem spravedlnost je označován stav, kdy jsou zájmy jednotlivců v souladu s užitkem celé společnosti.²⁴

Jak bylo v předchozích odstavcích objasněno, Hume jednoznačně upřednostňuje empirii nad rozumem, a to se pak odráží i v jeho pojetí etiky.

---

²² RÖD, W. Novověká filosofie II Od Newtona po Rousseaua. Str. 426.

²³ ANZENBACHER, A. Úvod do etiky. Str. 26-28.

²⁴ ANZENBACHER, A. Úvod do etiky. Str.28.

2.5 JEAN-JACQUES ROUSSEAU (1712 – 1778)

Rousseauův život byl velmi nestálý a tomu odpovídá i jeho myšlení. Nevěnuje se pouze jednomu ústřednímu tématu, ke kterému by vše vztahoval tak, jak to bývá u většiny jiných filosofů.²⁵

Na popud jeho myšlenek začala tehdejší lidská společnost měnit své názory na člověka jako takového. Jeho myšlenky se totiž zaměřují především na člověka, jeho místo ve světě, jeho roli a směřování. Tvrdí, že člověk je od přírody tvorem dobrým, ve společenství jednajícím na základě soucitu, který v přírodním stavu substituují zákony. Je toho názoru, že přírodní společenství bez ústavy vzkvétalo, bylo harmonické. Prim hrálo přátelství a spolupráce. Se zrozením státu, soukromého vlastnictví, zákonů a vzdělanosti naopak podle Rousseaua dochází k oslabení lidské přirozenosti. Místo toho, aby se společnost stávala lepší, dochází naopak k jejímu skomírání. Kdyby to bylo možné, jakože již není, považoval by za optimální, kdyby se lidé navrátili zpět ke své původní přirozené povaze. Proto je podle něj nutné, aby byly zavedeny takové zákony, které povedou k tomu, že si lidé budou rovni a jejich hlavním cílem bude opět spolupráce.²⁶

Rousseau se svými úvahami naprosto vymyká stylu přemýšlení osvícenské doby, když řekne, že cit je pro něj důležitější než rozum. O důležitosti rozumu nepochybuje, jen trvá na názoru, že rozum by se měl podvolit citu.²⁷ Své myšlenky směřuje k přírodě a pojmu lidské přirozenosti. Prohlašuje, že lidskou přirozeností je jeho svoboda. Právě svoboda a její uvědomování je tím, co lidský druh odlišuje od zvířat. Člověk může svobodně rozhodovat o svém chtění a jednání. Jeho svoboda se týká i oblasti práva. Dalšími rysy lidské přirozenosti je sklon k sebezáchově a k sebelásce, která je se sebezáchovou úzce propojena. Jinak je sebeláska (*amour de soi*) Rousseauem pojímána jako jádro všech ostatních vášní i společenských citů. Vášně odvozenou od sebelásky je soucit. Vášně samy o sobě nejsou špatné, negativními vášně dělají vnější okolnosti, jako jsou například společenské poměry, kdy si lidé navzájem konkurují a následně si závidějí, a proto

---

²⁵ RÖD, W. Novověká filosofie II Od Newtona po Rousseaua. Str. 483.

²⁶ STARK, S. Filozofie člověka v historickém kontextu. Str. 38-39.

²⁷ STARK, S. Filozofie člověka v historickém kontextu. Str. 39.

dochází ke vzájemné nenávisti. Za těchto podmínek dochází k tomu, že kladně hodnocená sebeláska se proměňuje v záporný egoismus.²⁸

Abychom byli schopni zachovat náš rod, jsme puzeni k práci a jiným činnostem, ve kterých máme přirozenou tendenci se zdokonalovat. Kromě jiného Rousseau považuje za lidskou přirozenost také rozum. Druhým dechem ale dodává, že přirozeným je pro člověka až ve chvíli, kdy je použit k činnostem, které jsou pro nás přirozeností jako takovou. Jedná se tedy o činnosti směřující k sebezáchově, pravému štěstí nebo ke zdokonalování. Osamostatněné používání rozumu je podle něj nepřirozené.

Rousseauova etika se soustředí na lidskou přirozenost. *„Stav čisté přirozenosti možná nikdy neexistoval, stejně jako je nejisté, jestli někdy bude existovat. Přesto je idea přírody nezbytná k posouzení současného stavu, stejně jako bez znalosti lidské přirozenosti není možné poznání přírodních zákonů.“*²⁹

---

²⁸ RÖD, W. Novověká filosofie II Od Newtona po Rousseaua. Str. 488-490.

²⁹ RÖD, W. Novověká filosofie II Od Newtona po Rousseaua. Str. 492.

3. PŘEDCHOZÍ TEORIE MORÁLNÍHO VÝVOJE A JEJICH ZPOCHYBNĚNÍ

Hned v první kapitole své knihy *Jiným hlasem* se Carol Gilliganová zaobírá stanovisky svých předchůdců v rámci psychosociálního vývoje. Kritizuje například teorii morálního vývoje Jeana Piageta, Erika H. Eriksona, Sigmunda Freuda nebo také teorii jejího bývalého kolegy, Lawrence Kohlberga. Cílem Gilliganové je upozornit na fakt, že její předchůdci měli v rámci jejich teorií morálního vývoje opakovaně potíže s výkladem vývoje žen. Tyto potíže podle Gilliganové plynou z opakovaného vylučování žen z kritických teoretických studií psychologického výzkumu a zaměřování se pouze na respondenty mužského pohlaví.³⁰

3.1 SIGMUND FREUD (1856 – 1939)

Sigmund Freud byl rakouský lékař známý jako zakladatel psychoanalýzy. Psychoanalytik Erich Fromm o Sigmundu Freudovi ve své knize *Umění milovat* tvrdí, že *byl ve svém myšlení značně ovlivněn materialismem*.³¹ Materialisticky přistupoval i k lidské psychice. Člověka chápal jako stroj poháněný určitými procesy.

Podle Sigmunda Freuda je lidská psychika složena ze tří složek. Těmito složkami jsou:

- a) Ono (Id)
- b) Já (Ego)
- c) Nadjá (Superego)

Část psychična, kterou Freud nazývá Ono, je nejstarší složkou v nás a jedná se o složku pudovou, která je zdrojem naší energie, obsahuje v sobě vášně.³² Podle Freuda se naše energie musí ventilovat. Pokud se energie neventiluje, vzniká nemoc – neuróza. Freud se domnívá že v uvolňování energie je lidem bráněno za pomoci kulturních tlaků. K tvorbě kultury, bez které není člověk schopen žít, tedy bez vztahů mezi lidmi, vedou člověka pudy. Problémem ale je, že tato vytvořená

---

³⁰ GILLIGANOVÁ, C. *Jiným hlasem: O rozdílné psychologii žen a mužů*. Str. 31.

³¹ FROMM, E. *Umění milovat*. Str. 71.

³² FREUD, S. *Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924*. Str. 201.

kultura pudy člověka potlačuje, v kultuře se mu tedy nežije dobře, protože ho omezuje. Proto je žádoucí, aby došlo k sublimaci pudové energie, tedy k tomu, že je tato pudová energie přeměněna na energii jiného druhu, jejíž vybití je společensky přijatelné. K vybití pudové energie člověku může pomoci například umění, věda, sport atp. Chování člověka je podle Freuda kompromisem mezi tím, co Id chce a tím, co je mu dovoleno. Najít cestu k naplnění principu slasti v dané kultuře má za úkol rozum, tedy vědomé Já. Ve své knize *Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924* říká, že „...*Ono je podrobena jezdcí, který má krotit větší sílu koně.... Tak jako jezdcí, nechce-li se od koně odloučit, nezbyvá často nic jiného, než vést ho tam, kam jít chce, tak také Já převádí vůli Ono v jednání, jako kdyby to byla jeho vlastní vůle.*“³³

Freud přichází s teorií, že kromě pudu života existuje skrytý pud smrti a kultura vyvíjí svůj tlak právě proto, aby tento pud v člověku potlačila. Nemáme tedy kulturu vnímat jen jako něco, co je pro náš život omezující ve smyslu naplnění slasti. Měli bychom ji chápat především jako prostředek určený k naší ochraně. Kultura vytváří svědomí, jehož funkci plní podle Freuda část psychična, kterou označuje pojmem Superego. Vznik svědomí vysvětluje pomocí Oidipovského komplexu, který je morální vývojovou fází psychosexuálního vývoje. Oidipovský komplex spadá do období, kdy si je dítě schopno uvědomit odlišnost svého pohlaví od pohlaví opačného.

Freud do svého zkoumání zahrnuje rodinné vztahy a konstatuje, že chlapci cítí ve fázi oidipovského komplexu nenávisť vůči svým otcům. S překonáním této fáze přichází respekt otců. Současně se u chlapců vyskytuje touha po matkách. U dívek je tomu naopak, tedy dívky respektují své matky a touží po otcích.³⁴ „*Předpoklad, že všichni lidé mají totéž (mužské) genitální ústrojí, je první z významných a svými důsledky závažných dětských sexuálních teorií. Dítěti je málo platné, že biologie musí dát jeho předsudku za pravdu a uznat ženský klitoris za opravdovou náhražku penisu. Děvčátko nedospívá k podobnému odmítání, když spatří jinak utvořené pohlavní ústrojí chlapců. Je ihned ochotno je uznat a propadá závidění penisu, což vrcholí v přání, které*

---

³³ FREUD, S. *Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924*. Str. 201.

³⁴ VACEK, P. *Průhledy do psychologie morálky*. Str. 57.

je významné svými důsledky, být též chlapcem.“³⁵ Výsledkem Oidipovského komplexu je vznik Nadjá. Formuje se tedy svědomí, které funguje jako jakási brzda, proto není nutná přítomnost autority.

Dalším bodem důležitým pro Freudovu teorii je kastrální úzkost. Chlapci se snaží osvojit si otcovské představy ve snaze vyhnout se kastrální úzkosti (obava ze ztráty penisu), která je spojena s rodičovskou onnipotencí. Právě to je podle Freuda důvod, proč se od sebe liší mužská a ženská morálka. Z jasných důvodů jsou dívky ušetřeny strachu ze ztráty penisu, který ale Freud vnímá velmi pozitivně a vidí v něm tzv. hnací motor, kterým jsou muži obdařeni. Díky němu dochází ke snadnějšímu vyrovnání se s Oidipovským komplexem. Klíčovou se stává kastrální úzkost také pro formování superega, které u žen není tak neosobní a nezávislé, jak je tomu u osob mužského pohlaví.³⁶ Vývoj superega u žen je pro Freuda neuspokojivý. Podle jeho názoru nemůže ženské Superego nikdy docílit stejného stupně morálky jako Superego mužů. Nebyly u nich totiž splněny podmínky pro zvnitřnění norem a také pro vznik svědomí. Proto podle Freuda nemohou být ženy tolik kulturní jako muži. Jejich vztah ke kultuře bývá vždy zprostředkovaný mužem, žena vždy patří například otci nebo manželovi. Ženy se mají starat o domácnost. Dále kritizuje, že se neřídí rozumem, ale naopak se při svém rozhodování nechávají snadno ovlivnit city.³⁷

Je tedy více než jasné, že Freudova teorie je androcentrická, tedy že ztotožňuje člověka s mužem.

O Sigmundu Freudovi se Carol Gilliganová vyjádřila následovně: „*Ačkoliv žil obklopen ženami a jinak toho pochopil tolik, a tak skvěle, ženské vztahy mu připadaly čím dál záhadnější, obtížně rozpoznatelné a těžko popsatelné...Potíže, které nastávají, když se snaží aplikovat logiku své teorie na ženskou zkušenost, jej nakonec vedou k tomu, aby z ní ženy vyčlenil a označil jejich vztahy i pohlavní život za neprobádanou končinu psychologie.*“³⁸

---

³⁵ FREUD, S. Vybrané spisy II-III. Str. 237-238.

³⁶ VACEK, P. Průhledy do psychologie morálky. Str. 58.

³⁷ VACEK, P. Průhledy do psychologie morálky. Str. 58.

³⁸ GILLIGANOVÁ, C. Jiným hlasem o rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 52.

Gilliganová Freuda kritizuje právě za to, že základem pro jeho teorii psychosexuálního vývoje bylo zkoumání pouze chlapeckých prožitků vrcholících oidipovským komplexem.³⁹

V bodě týkajícím se odlišnosti ženské a mužské morálky Gilliganová s Freudem souhlasí. Neuznává však jeho zhodnocení ženské morálky jako morálky horší.⁴⁰ Podle jejího názoru je prostě jen jiná, což se následně snaží dokázat vytvořením nového směru etiky – etiky péče. Zatímco v mužské morálce spravedlnosti, kterou uznává i Sigmund Freud je rozum stavěn nad vztah a řeší se problémy obecně, u morálky péče je tomu přesně naopak. U morálky péče tedy platí, že konkrétní a emocionálně prožívané je nadřazené obecnému. Podrobněji bude tato problematika vysvětlena v kapitole č. 4.

---

³⁹ GILLIGANOVÁ, C. Jiným hlasem o rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 35.

⁴⁰ VACEK, P. Průhledy do psychologie morálky. Str. 59.

3.2 JEAN PIAGET

Další teorií, která je Carol Galliganovou kritizována v její knize Jiným hlasem, je teorie Jeana Piageta, vývojového psychologa původem z Švýcarska.

Piaget je považován za zakladatele kognitivního přístupu psychologie morálky. Oproti Freudovi zdůrazňuje, že se musíme zabývat ne tím, co je nevědomé, ale naopak myšlením. Zabýval se tedy racionálním jádrem člověka, tím, co je empiricky zkoumatelné. Protože působil jako filosof a biolog, měl ve zvyku používat vědecké metody zkoumání. Za pomoci empirického zkoumání usiloval o nalezení počátku (geneze pojmu) kategorií, kterými popisujeme svět. Mezi kategorie, kterými jsme schopni popsat svět, patří prostor, čas, modalita, kauzalita, rychlost nebo nutnost. Tyto kategorie Kant vysvětloval jako apriorní formy. Ve zkoumání geneze těchto pojmů nám mohou podle Piageta dopomoci malé děti. Na nich totiž lze sledovat zrod pojmového systému, myšlení a také morálky. Zkoumal proto, jakým způsobem dochází ke vzniku a vývoji morálního usuzování u dětí. Jednalo se hlavně o děti předškolního a školního věku.⁴¹

Piaget zastává názor, že morálka je jakousi soustavou pravidel. Musíme tedy nejdříve porozumět pravidlům, abychom byli schopni porozumět morálce. Piaget nezkoumal obsah pravidel, ale snažil se přijít na to, jak se rozvíjí vztah člověka k pravidlům. Stupeň porozumění pravidlům je přímo úměrný vzhledem ke stupni vývoje myšlení člověka. Nejvhodnější je pro analýzu dětské morálky podle Piageta hra, protože hra je oblastí, kde mají děti volnost a nejsou v takové míře pod vlivem rodičů nebo jiných dospělých. Analýzu vzniku a vývoje povědomí o pravidlech se rozhodl provádět na dětech pomocí hry v kuličky.⁴²

Na základě posbíraných dat formuloval následující čtyři fáze rozvoje dětského chápání pravidel:

a) **MOTORICKÁ FÁZE**

V této fázi poskytuje hra (Piaget ve své knize *The Moral Judgement of the Child* mluví přímo o cvrnkání kuliček) dítěti pouze potěšení z pohybu. Činnost má individuální charakter. Této hře nejsou

---

⁴¹ HEIDBRINK, H. Psychologie morálního vývoje. Str. 53.

⁴² HEIDBRINK, H. Psychologie morálního vývoje. Str. 54.

nadřazena žádná pravidla. Pokud už jsou nějaká pravidla určena, stanovilo si je dítě samo, nejsou pravidly kolektivními.⁴³

b) EGOCENTRICKÁ FÁZE

Egocentrická fáze morálního chápání nastupuje u dětí ve věku přibližně od dvou do pěti let. Dítě procházející si touto fází chápe, že jsou společností určená nějaká pravidla. Dítě si dál hraje samo, i když je ve skupině. Hra pro takové děti není společnou činností. Jedná se o tzv. paralelní hru.⁴⁴

c) SOCIÁLNÍ FÁZE

Touto fází si prochází děti okolo sedmého a osmého roku života. Piaget tuto fází označuje jako fází začínající kooperace. To z toho důvodu, že v tomto věku jsou děti ve škole, ve stejné třídě. Protože zde, jak bylo řečeno, dochází nevyhnutelně ke kooperaci,⁴⁵ mezi dětmi se rodí soutěživost. Protože chce každé dítě vyhrát, vedou mezi sebou spory o pravidla, navzájem se kontrolují, aby nedocházelo k podvodům. O pravidlech se diskutuje a většinou jsou utvářena v průběhu hry.⁴⁶

d) TVOŘIVÁ, KREATIVNÍ FÁZE

Konečná, čtvrtá fáze vývoje morálního chápání, je Piagetem nazývána jako fáze uzákonění pravidel. Probíhá mezi jedenáctým a dvanáctým rokem dítěte. Pravidla bývají ještě před začátkem hry pevně daná, určitý kodex pravidel, který je třeba dodržovat, zná celá skupina. Mají tedy apriorní povahu.⁴⁷

Jak bylo v předchozích odstavcích naznačeno, podle Piageta jsou v prvních fázích morálního vývoje pravidla empirická a heteronomní, postupem se mění v apriorní a autonomní. Zatímco v prvních stádiích svého morálního vývoje děti

---

⁴³ PIAGET, J. The Moral Judgement od the Child. Str. 16.

⁴⁴ PIAGET, J. The Moral Judgement od the Child. Str. 16.

⁴⁵ PIAGET, J. The Moral Judgement od the Child. Str. 17.

⁴⁶ PIAGET, J. The Moral Judgement od the Child. Str. 17

⁴⁷ PIAGET, J. The Moral Judgement od the Child. Str. 17.

posuzují činy z perspektivy morálního realismu, v sociálním a tvořivém období je pro děti v rámci posuzování nejdůležitější záměr. Dochází tedy k decentraci, kterou Piaget označuje jako „Kopernikánský obrat v malém“.⁴⁸

Gilliganová Piagetovu teorii odmítá, stejně jako odmítla teorii Sigmunda Freuda. Piagetovu teorii nehodlá přijmout, protože i Piaget staví mužský vývoj na úroveň dětského vývoje. Předpokládá totiž, že „dítě“ je přeci mužského pohlaví. Dívkami se ve svém popisu téměř nezaobírá. Tím ovlivňuje další teoretiky morálního vývoje, jako je například Kohlberg nebo Leverová. Ta dochází k názoru, že mužský model je pro život lepší, protože chlapci jsou svými předpoklady předurčeni k většímu společenskému úspěchu, zatímco dívky, které mají tendenci spíše projevovat city a být těmi starostlivými, mohou být těmi méně úspěšnými. Tvrdí, že z tohoto důvodu by pro jejich budoucí život bylo možná lepší, kdyby přestaly být natolik závislé na mužích a naučily se hrát jako chlapci.⁴⁹

3.2.1 HRA CHLAPCŮ A HRA DÍVEK

Hra je nedílnou součástí života každého malého dítěte. Pro George H. Meada, Jeana Piageta i Janet Leverovou je hra velice důležitá z hlediska socializačního vývoje v období školní docházky. Děti se totiž při hraní her učí respektu k pravidlům. Poté, co pochopí význam pravidel, naučí se je také samostatně vytvářet a pozměňovat.⁵⁰

Leverová si pokládala otázku, zda jsme schopni v dětských hrách vyzorovat přítomnost pohlavní rozdílnosti. Proto se rozhodla zaměřit se na to ve své studii. Při jejím provádění se zaměřila na hru deseti až jedenáctiletých dětí pocházejících ze střední společenské vrstvy. Koncentrovala se na hry dětí odehrávající se ve škole o přestávkách a při hodinách tělocviku. Kromě toho se dětí dotazovala na způsob, jakým tráví volná odpoledne po skončení výuky ve škole.⁵¹

Výsledky zmíněné studie, kterou Leverová provedla odhalily, že pohlavní rozdíly jsou ve hře dětí bezpochyby přítomné. Chlapci jsou schopni hrát si ve větších skupinách, které jsou tvořeny různě starými chlapci. Výsledky studie taktéž napovídají, že ve chlapeckých skupinách byla vyšší frekvence hraní her na bázi

---

⁴⁸ PIAGET, J. Psychologie dítěte. Str. 95.

⁴⁹ GILLIGANOVÁ C. Jiným hlasem o rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 38-39

⁵⁰ GILLIGANOVÁ C. Jiným hlasem o rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 38.

⁵¹ GILLIGANOVÁ C. Jiným hlasem o rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 38.

soutěže. Protože jsou chlapecké hry v určitých ohledech zajímavější, a navíc jsou chlapci schopni lépe vyřešit případné spory, probíhají tyto jejich hry po delší časový úsek.⁵²

Z výsledků studie naopak vyplývá, že co se týče her holčiček, jedná se o hry, které naopak častěji probíhají ve vnitřních prostorách, také v menších skupinkách většinou stejně nebo podobně starých dívek. Pokud došlo při dívčí hře k nějakému sporu, zpravidla ji dívky ukončily, protože nebyly schopné vyhledat účinné řešení. Leverová tak potvrzuje Piagetovu teorii o pravidlech hry a na základě toho zastává stanovisko, které bylo zmíněno již v předešlé kapitole, tedy že „vzhledem k realitě života dospělých se dívka, která nechce zůstat závislá na mužích, bude se muset naučit hrát jako chlapec.“⁵³

---

⁵² GILLIGANOVÁ C. Jiným hlasem o rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 38.

⁵³ GILLIGANOVÁ C. Jiným hlasem o rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 39.

3.3 ERIK H. ERIKSON (1902 – 1982)

V souvislosti s Erikem H. Eriksonem je důležité zmínit, že se narodil nesezdaným rodičům a že Erikson nikdy nepoznal svého otce. Jeho matka si později vzala za muže židovského lékaře. Tyto okolnosti vedly k tomu, že se už od raného dětství potýkal s krizí osobnosti, která následně dosti ovlivnila jeho teorii.⁵⁴

Ustanovil osm stádií psychosociálního vývoje člověka. *„Každé stadium je popsáno v podobě psychologické krize, která obsahuje dva konfliktní póly stojící proti sobě. Stejně jako každá krize, i Eriksonova stadia obsahují jak možnosti růstu, tak i prvky ohrožení. Růst nastává tehdy, když je konflikt přiměřeně vyřešen.“*⁵⁵

Tato stádii zahrnují:

- a) Důvěru proti základní nedůvěře,
- b) Autonomii proti zahanbení a pochybnosti,
- c) Iniciativu proti vině,
- d) Snaživost proti méněcennosti,
- e) Identitu proti zmatení rolí,
- f) Intimitu proti izolaci,
- g) Generativitu proti stagnaci,
- h) Integritu ega proti zoufalství.

Problematické je dle jeho názoru stádium páté, tedy adolescence. V tu dobu je podle něj žádoucí, aby došlo k vyvinutí vlastního pocitu já a k získání pojetí o vlastní identitě. Tak dochází k snadnějšímu přechodu z období puberty do období adolescence, kdy jsme schopni milovat a pracovat. *Adolescent „zpochybňuje veškerou neměnnost a veškeré kontinuity, na něž se dříve spoléhal, a to v důsledku rychlosti fyzického růstu a v důsledku pohlavní zralosti. Rostoucí a vyvíjející se mládež, jež čelí této fyziologické revoluci v sobě samé a před níž stojí konkrétní úkoly dospělosti, se nyní zabývá hlavně tím, jak vypadá v očích jiných lidí ve srovnání s tím, jak se sama cítí a otázkou, jak propojit role a dovednosti*

---

⁵⁴ DRAPELA, V.J. Přehled teorií osobnosti. Str. 67.

⁵⁵ DRAPELA, V.J. Přehled teorií osobnosti. Str. 69.

*vypěstované dříve s profesními prototypy současnosti. Ve svém hledání nového pocitu kontinuity a neměnnosti musí adolescenti znovu vybojovat mnohé z bitev předchozích let, i když kvůli tomu musí do rolí svých protivníků obsazovat lidi, kteří jsou plni dobré vůle.*⁵⁶

Dívky, jak tvrdí Erikson, nechávají na rozdíl od chlapců svou identitu nerozvinutou. Podle něj není rozvinutí dívčí identity potřeba, protože její „vnitřní prostor“ vyplní muž. Ženu pak bude společnost znát jakožto manželku daného muže a na statusu muže bude záviset i ženino společenské postavení. Z toho vyplývá, že u mužů identita předchází intimitě a generativitě. Naopak u žen na sobě rozkvet identity a intimity vzájemně závisí. K tomu, aby žena poznala samu sebe, jí pomáhá nazření jejích vztahů s ostatními.⁵⁷

Přestože si byl samotný Erikson pohlavních rozdílů vědom a sám na ně upozornil, svou teorii o vývojových stádiích nepozměnil. Vychází pouze z výzkumů prováděných na respondentech mužského pohlaví a identita je pro něj nadále na prvním místě.⁵⁸

To je důvod, proč ani teorie Erika H. Eriksona nebyla ušetřena kritiky Carol Gilliganové. I jemu totiž vyčítá, že opírá svou teorii morálního vývoje výhradně o mužské pohlaví a jeho sled osmi věků člověka je vlastně osmi věky muže.

---

⁵⁶ ERIKSON, E. H. Děťství a společnost. Str. 237.

⁵⁷ GILLIGANOVÁ, C. Jiným hlasem: O rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 41.

⁵⁸ GILLIGANOVÁ C. Jiným hlasem o rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 40-41.

3.4 LAWRENCE KOHLBERG (1927 – 1987)

Lawrence Kohlberg byl americký psycholog. Jeho cílem bylo zjistit, co je základem toho, že lidé považují něco za spravedlivé a něco naopak za nespravedlivé.⁵⁹

Kohlberg svou teorií morálky zpřesnil a rozšířil Piagetova tvrzení. Základem jeho tezí jsou stupně morálního vývoje člověka. Morální stupně Kohlberg stanovil na základě výzkumu, kterého se zúčastnilo několik desítek chlapců různého věku. Kohlberg chlapce rozdělil do tří kategorií podle věku deseti, třinácti a šestnácti let a poté jim předkládal příběhy s dilematem. Respondenti měli za úkol rozhodnout se pro jednu ze dvou možností, přičemž v obou bylo možné spatřit cosi negativního. Pro Kohlberga nebylo důležité, jakou odpověď respondenti zvolili. Důležitou roli zde hrálo zdůvodnění, proč se pro danou odpověď rozhodli. Nejznámějším Kohlbergovým příběhem s dilematem je tzv. Heinzovo dilema.⁶⁰

Morální stupně, které Kohlberg stanovil, jsou tři a každý ještě rozdělil na dva další vývojové stupně.

a) PŘEDKONVENČNÍ TYP MORÁLKY

Toto stádium se týká chlapců mezi druhým a sedmým rokem života.

Vývojový stupeň 1

Pro tyto chlapce nacházející se v předkonvenčním stádiu na prvním stupni vnímání morálky ve zdůvodnění nejednoznačných otázek hráli důležitou roli trest a odměna. Správné bylo podle nich to, co jim umožní vyhnout se trestu nebo získat odměnu.⁶¹ (tzn., že řidič nepojede v obci 80 km/h, protože by dostal pokutu – byl by potrestán)

Vývojový stupeň 2

Na tomto vývojovém stupni zaujímají chlapci postoj instrumentálně-relativistický. Za vyhovující považují takové chování, které utiší jejich vlastní

---

⁵⁹HEIDBRINK, H. Psychologie morálního vývoje. Str. 68.

⁶⁰ HEIDBRINK, H. Psychologie morálního vývoje. Str. 70.

⁶¹ HEIDBRINK, H. Psychologie morálního vývoje. Str. 72.

potřeby. Čas od času hledí i na to, aby byly uspokojeny i potřeby druhých lidí. Slušné chování, smysl pro spravedlnost a vzájemnost se objevuje jen za účelem vlastního zisku. Loajalita a spravedlnost nejsou prvotním impulsem daného jednání.⁶²

b) KONVENČNÍ TYP MORÁLKY

Konvenčně morálku chápou podle Kohlberga chlapci, kterým je mezi sedmi a jedenácti lety.

Vývojový stupeň 3

Pokud chlapci dosáhli třetího vývojového stupně Kohlbergovy škály, tak ve svém zdůvodnění odpovědi na nejednoznačné otázky zpravidla odkazují na druhé lidi. Snaží se identifikovat s určitou skupinou lidí, do které by rádi patřili (tzn., že například nejedu v obci 80 km/h, protože to správní řidiči nedělají, a patřím mezi správné řidiče) Uvažování v tomto typu morálky už není vázáno na něco konkrétního, je obecnější. Za hlavní je zde považována autorita řádu nebo zákona.

Vývojový stupeň 4

V tomto vývojovém stupni dochází k orientaci na právo a pořádek. Jednání je podle chlapců správné, pokud plníme své povinnosti a uznáváme oproti nám vlivnější a mocnější jedince, jejichž sociální uspořádání v jejich zájmu hájíme.⁶³

c) POSTKONVENČNÍ TYP MORÁLKY

Posledním typem morálky je podle Kohlberga morálka postkonvenční. Tohoto morálního stupně dosahují chlapci od dvanáctého roku jejich života a výše.

Vývojový stupeň 5

Tato morálka je ještě obecnější, než je konvenční morálka. Ve zdůvodnění odpovědi na nejednoznačnou otázku se respondenti často odkazují na společenskou smlouvu. *„Správnost jednání se běžně měří podle všeobecných individuálních práv a standardů, které po kritickém přezkoumání přijímá celá*

---

⁶² HEIDBRINK, H. Psychologie morálního vývoje. Str. 72

⁶³ HEIDBRINK, H. Psychologie morálního vývoje. Str. 73.

společnost. Člověk si je vědom relativity osobních hodnotových postojů a názorů a podle toho klade důraz na pravidla jednání směřující k nalezení konsenzu.“⁶⁴

Vývojový stupeň 6

Pokud člověk dosáhne posledního šestého stupně z Kohlbergovy konstrukce stupňů vývoje morálního usuzování, orientuje se na všeobecně platné etické principy. „Právo je definováno jako vědomé rozhodnutí ve shodě se zvolenými etickými principy. Tyto principy jsou abstraktní. Jedná se o univerzální principy spravedlnosti, vzájemnosti a rovnosti lidských práv a respektování důstojnosti člověka jako jedince“⁶⁵

Vyššího stupně morálního usuzování nedosahuje člověk na základě většího povědomí o morálních normách, nýbrž na základě změn způsobu uvažování o morálních problémech. Lidé procházejí jednotlivými fázemi postupně, přičemž každý vyšší vývojový stupeň vychází ze stupně nižšího.⁶⁶

Kohlbergova teorie etiky je Kantovsky orientovaná. Spěje totiž od nejempiričtějšího k apriornímu. Člověk ale nikdy nemůže být zařazen výhradně pod jeden typ morálního usuzování. Záleží na tom, čeho se otázky týkají. V různých otázkách může člověk patřit do různých typů morálního usuzování.

Ve své knize se Gilliganová kriticky vyjadřuje mimo jiné právě i k teorii Lawrence Kohlberga, a to i přesto, že z počátku býval jejím vědeckým spolupracovníkem. Na jeho teorii psychosociálního vývoje se Gilliganové nelíbilo, že stejně jako tomu bylo u předchozích teoretiků psychosociálního vývoje, i pro něj byli základem výzkumů výhradně respondenti mužského pohlaví. Jejich odpovědi byly následně generalizovány a považovány za jakousi normu pro celou společnost. Tím bylo zapříčiněno to, že podle Kohlbergových měřítek ženy selhávaly ve vývoji, zdály se být méně morálně vyspělé než muži. Důkazem pro toto Kohlbergovo tvrzení měl být fakt, že ženy obvykle dosahují pouze třetího stádia z jeho celkově šestistupňové posloupnosti.⁶⁷

---

⁶⁴ HEIDBRINK, H. Psychologie morálního vývoje. Str. 73.

⁶⁵ HEIDBRINK, H. Psychologie morálního vývoje. Str. 73.

⁶⁶ HEIDBRINK, H. Psychologie morálního vývoje. Str. 74.

⁶⁷ GILLIGANOVÁ C. Jiným hlasem o rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 46-47.

4. TEORIE MORÁLKY PODLE CAROL GILLIGANOVÉ

4.1 VÝZKUMNÉ PRÁCE

Carol Gilliganová se původně podílela na výzkumech Lawrence Kohlberga. Impulsem pro odklon od Kohlberga a pro realizaci vlastního výzkumu bylo zjištění, že postoj mužů a žen k morálním problémům se liší. Zřetelný rozdíl spatřovala také v jejich nazírání na sebe samé ve spojitosti s ostatními lidmi. Zatímco ostatní teoretikové psychosociálního vývoje chápali odlišnost jako problém, který by bylo nasnadě vyřešit, Gilliganová naopak přichází s tezí založenou na vztazích. Upozorňuje na to, že odlišnost bychom měli chápat spíše jako znak lidské existence.⁶⁸

Svá empirická pozorování se rozhodla provádět právě na ženách. Usilovala o prozkoumání odlišného ženského způsobu myšlení a jeho vývoje. Chtěla také mimo jiné upozornit na problém interpretace odlišnosti ženského hlasu. Jiný hlas, jak ho Gilliganová nazývá, není určován na základě genderu. Je určen na základě tématu.⁶⁹

K tomuto názoru dospěla poté, co provedla tři velmi důležité studie, které měly podpořit předpoklad jejího výzkumu, tedy, že klíčovou roli zde hraje způsob, jakým lidé vypovídají sami o sobě a o svých životech. Neméně důležitý je styl jazyka, který k tomu používají. Nesmíme zapomenout ani na spoustu dalších významných souvislostí. Díky tomuto celku jsme schopni nahlédnout, jak spatřují svět, v němž jednají. Z těchto důvodů Gilliganová absolvovala rozhovory se všemi svými respondenty. Při nich pokládala svým respondentům otázky zaměřující se na pojetí vlastního já a morálky, na jejich prožitky konfliktu a volby.⁷⁰

První studií, kterou Gilliganová v knize *Jiným hlasem* představuje, je Studie posluchaček a posluchačů vysokých škol. Jak je už z názvu této studie patrné, pozornost byla zaměřena na mladé respondenty mužského i ženského pohlaví raného dospělého věku. Jednalo se o skupinu dvaceti pěti lidí, kteří byli náhodně vybráni ze skupiny studentů druhého ročníku, kteří absolvovat kurz o morální a politické volbě. Rozhovory, které se Gilliganová rozhodla s danou skupinou

---

⁶⁸ GILLIGANOVÁ C. *Jiným hlasem o rozdílné psychologii žen a mužů*. Str. 19.

⁶⁹ GILLIGANOVÁ C. *Jiným hlasem o rozdílné psychologii žen a mužů*. Str. 31-32.

⁷⁰ GILLIGANOVÁ C. *Jiným hlasem o rozdílné psychologii žen a mužů*. Str. 32.

respondentů uskutečnit, byly celkem dva. První z nich proběhl, když byli studenti v posledním ročníku vysoké školy, druhý pak po pěti letech od ukončení studia. Zkoumáno bylo jejich sebepojetí, dále také to, jak pojmají morálku, jak prožívají morální konflikty nebo na základě čeho uskutečňují svá životní rozhodnutí. Když se Gilliganová rozhodla udělat hlubší průzkum dané skupiny studentů, všimla si, že z původních vybraných dvaceti pěti studentů, kteří navštěvovali kurz o morální a politické volbě, jej dvacet studentů a studentek zdárně nedokončilo. A právě mezi těmito lidmi, kterým se nepodařilo kurz úspěšně dokončit, bylo šestnáct žen. Ačkoliv tyto ženy daný kurz nezvládly dokončit, Gilliganová je stejně tak jako ostatní studenty kontaktovala v posledním ročníku školy kvůli rozhovoru.⁷¹

Druhou studií, kterou se Gilliganová rozhodla uskutečnit, je studie interrupční. V té se zaměřuje na vztah mezi prožitkem a myšlením a na roli konfliktu ve vývoji. Výzkumný vzorek v tomto případě tvořila skupina devětadvaceti žen ve věku od patnácti do třiatřiceti let. Jednalo se o rozmanitou skupinu žen, každá z nich byla různého etnického původu a odlišného společenského postavení. V této skupině bylo možné nalézt svobodné i vdané, dokonce i matky předškolních dětí. Důležité je uvést, že u všech těchto žen byla klinicky potvrzena gravidita, všechny byly v prvním trimestru těhotenství a všechny uvažovaly o provedení interrupce. U dvaceti čtyřech žen z celkového počtu dvaceti devíti měla Gilliganová k dispozici kompletní údaje o těchto ženách. Rok poté, co se tyto ženy rozhodly učinit svá rozhodnutí, měla Gilliganová možnost hovořit s jednadvaceti z těch, o kterých měla právě kompletní údaje.⁷²

Třetí studií, na kterou ve své knize *Jiným hlasem* Gilliganová odkazuje, je studie práv a odpovědnosti. Tato studie rozvádí hypotézy o odlišném způsobu uvažování o morálce a vztahu k pojetí vlastního Já, které vznikly na základě předchozích studií. Dotazovaných účastníků bylo celkem 144. Jednalo se o muže i ženy různého věku od šesti do šedesáti let. Tito účastníci byli dále rozděleni do devíti kategorií. Každá z devíti kategorií čítala osm mužů a osm žen. Navíc byli v každé z devíti kategorií čtyři jedinci, přesněji řečeno dva muži a dvě ženy podrobeni důkladnějšímu zpovídání. Hlavním úkolem této studie bylo zajistit data týkající se toho, jak lidé pojmají vlastní Já a morálku, jak prožívají morální konflikt

---

⁷¹ GILLIGANOVÁ, C. *Jiným hlasem*. Str. 32.

⁷² GILLIGANOVÁ, C. *Jiným hlasem*. Str. 32-33.

a volbu. Gilliganová se zaměřila také na to, jak lidé nahlíží a reagují na hypotetická morální dilemata, která jim v rozhovorech byla předkládána k řešení.⁷³

Gilliganová ve své knize *Jiným hlasem* uvádí, že tyto studie vznikly proto, aby byl psychologům i ostatním zájemcům náležitě objasněn ženský vývoj na poli lidského vývoje. Jejím cílem bylo „rozšířit *chápání lidského vývoje za využití skupiny, která byla při vytváření teorie opomenuta*“.⁷⁴

---

⁷³ GILLIGANOVÁ, C. *Jiným hlasem*. Str. 33.

⁷⁴ GILLIGANOVÁ, C. *Jiným hlasem*. Str. 33.

4.2 ODLIŠNÉ VNÍMÁNÍ NÁSILÍ

V roce 1982 spolupracovala Carol Gilliganová se Susan Pollakovou na „studii obrazů a násilí“, ve které hrají hlavní roli právě separace a spojitost. V této studii se Gilliganová s Pollakovou zaměřily primárně na pohlavní rozdílnosti v projevech násilí a také na vlastní podstatu násilnických fantazií.⁷⁵

Nejprve byly všem účastníkům studie obrazů násilí předloženy celkem čtyři obrázky. Na dvou z nich byli lidé znázorněni blíž u sebe. Na prvním obrázku mohli účastníci spatřit vyobrazenou dvojici lidí – muže a ženu, kteří sedí na lavičce u řeky blízko můstku. Na druhém obrázku byli akrobaté na visuté hrazdě, kteří se snažili chytit za ruce. Další dvojice obrázků zachycovala lidi v neosobních situacích. První z této další dvojice bylo vyobrazení muže sedícího u pracovního stolu ve výškové administrativní budově a na dalším obrázku viděli účastníci studie dvě ženy v bílých pracovních pláštích pracující v laboratoři. Účastníci studie měli za úkol vymyslet příběhy, které je napadly při pohledu na obrázky.⁷⁶

Výsledky provedené studie obrazů násilí potvrzují existenci pohlavní rozdílnosti, co se týče agresivity. Muži ve svých příbězích mluvili o agresi mnohem častěji než ženy. Celkem 51 procent mužů vymyslelo příběh, jež v sobě zahrnoval násilí. U žen se násilí v příbězích objevovalo pouze z dvaceti procent.⁷⁷

Gilliganová s Pollakovou na základě výsledků své studie mimo jiné zjistily, že muži a ženy vnímají rozdílně také rozvržení a podstatu násilnických fantazií, z čehož vyplývá, že mají zároveň i jiné představy o vztazích. Muži častěji vidí možnou agresi v situacích, kdy se lidé nacházejí v těsné osobní blízkosti. Nebezpečí tedy podle nich pochází z intimity. Ženy si naopak myslely, že bude k násilí více docházet v případě, že se jedná o neosobní situaci. Spatřují tedy nebezpečí v separaci.⁷⁸

Tato studie tedy Gilliganové potvrdila existenci rozdílu mezi mužským a ženským vnímáním morálních problémů, se kterou je úzce spojeno také rozdílné vnímání vztahů a vlastního Já. Pro západní tradici je důležité, aby bylo Já

---

⁷⁵GILLIGANOVÁ, C. Jiným hlasem: O rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 66.

⁷⁶GILLIGANOVÁ, C. Jiným hlasem: O rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 66.

⁷⁷GILLIGANOVÁ, C. Jiným hlasem: O rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 67.

⁷⁸GILLIGANOVÁ, C. Jiným hlasem: O rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 67-68.

autonomní a nezávislé.⁷⁹ Carol Gilliganová ale vnímá, že obě pohlaví, jak mužské, tak ženské, má určité sklony instinktivně upřednostňovat etiku péče nebo etiku spravedlnosti. To, k jaké morálce přirozeně tíhnou, ovlivňuje jejich morální usuzování a vnímání vztahů. Obecně lze říci, že muži vnímají sami sebe jako samostatné jedince, kteří se soustředí na spravedlnost a svou moc v rámci veřejného světa, kdežto ženy vnímají své Já na základě vztahů s ostatními.⁸⁰

---

⁷⁹ GILLIGAN, C. Remapping the Moral Domain: New Image of Self in Relationship. In: GILLIGAN, C., WARD, J. V., eds. Mapping the Moral Domain. Str. 3.

⁸⁰ GILLIGANOVÁ, C. Jiným hlasem: O rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 93.

4.3 ŽENSKÁ A MUŽSKÁ MORÁLKA

Výsledky všech dosavadních výzkumů Gilliganovou dovedly k názoru, že morální usuzování musí být dvojího typu a zavedla pro psychologii morálky nový termín, morální orientaci. Prvním typem morálního usuzování je mužská morálka spravedlnosti nestranných pravidel, kam spadá například i morální teorie Jeana Piageta nebo Lawrence Kohlberga a dalších již dříve zmiňovaných teoretiků psychosociálního vývoje. Druhým typem pak je ženská etika péče a odpovědnosti vůči druhým lidem.

Odlišnost těchto dvou typů morálního usuzování je podle Gilliganové zapříčiněna odlišnými životními zkušenostmi obou pohlaví v rámci jejich socializace, které ovšem významně formují jejich psychický vývoj. U dívek a chlapců vyrůstajících v odlišných sociálních prostředích dochází k tomu, že tato sociální prostředí také jinak vnímají. To ovlivňuje i pozdější vývoj osobnosti, kdy se tyto základní pohlavní rozdíly opět vynořují na světlo světa.

Pro chlapce a muže a jejich maskulinní identitu je rozhodně velice důležitá separace od matky. U dívek tomu tak není. U feminity je tomu právě naopak. Je formována na základě přimknutí dívky k její matce. Následky těchto rozdílů můžeme vnímat i v každodenním životě, kde se často setkáváme s tím, že je pro muže obtížnější orientovat se v oblasti vztahů, kdežto ženy mají spíše problém se svou individuací.⁸¹

4.3.1 MORÁLKA SPRAVEDLNOSTI

Morálka spravedlnosti je morálkou, která v historii etiky dominuje, i když oba typy morálky, jak morálka spravedlnosti, tak morálka péče se nachází už ve starozákonních textech. Etika spravedlnosti řeší otázky férovosti, rovnosti, individuálních práv, abstraktních principů a také jejich konzistentního uplatňování.⁸²

V knize *Morální usuzování: Vliv hodnot, osobnosti a morální identity* popisuje autorka Jana Dvořáková mužskou etiku spravedlnosti a uvádí, že „v jejím pojetí je dilema rovno matematickému problému, který je třeba jednoznačně logicky vyřešit“. Je k jednoznačnému racionálnímu řešení. Při řešení problému v rámci morálky

---

⁸¹ GILLIGANOVÁ, C. *Jiným Hlasem: O rozdílné psychologii žen a mužů*. Str. 37.

⁸² HELD, V. *Etika péče: Osobní, politická a globální* str. 33.

spravedlnosti bychom měli být schopni udržet si určitý osobní odstup a řídit se pravidly formální logiky. Právě již dříve zmíněná separace, oddělenost od druhých a neosobní řešení dilematu, je pro morálku spravedlnosti tak význačné. Důraz je kladen na individualitu jedince, nikoliv na vztahy. *„Cílem je dospět k objektivně uspokojivému a spravedlivému řešení morální situace, na němž by se mohly shodnout všechny racionální osoby.“*⁸³

4.3.2 MORÁLKA PÉČE JAKO OPAK MORÁLKY SPRAVEDLNOSTI

Carol Gilliganová dospěla k vytvoření koncepce morálky péče na základě kritiky koncepce morálky Lawrence Kohlberga. Zdálo se jí, že právě na základě Kohlbergova výzkumu za pomoci rozhovorů je chybně předpokládáno, že ženy dosahují pouze třetího stupně vývoje morálního usuzování, zatímco u mužů se častěji setkáváme s dosažením stupně číslo čtyři.⁸⁴

Etika péče zdůrazňuje, že hlavní pozornost má být věnována potřebám druhých lidí. Vyzdvihuje pozitivní hodnoty emocí jako jsou soucit, empatie a vnímavost vůči druhým lidem.⁸⁵ Ženy, protože je jim morálka péče bližší než mužům, mají tendenci spojovat jejich vlastní Já s ostatními lidmi. Podle názoru žen, se kterými Gilliganová spolupracovala, je morální takový člověk, který neubližuje ostatním, naopak je tu pro své blízké i ostatní lidi, kterým podá pomocnou ruku, když je třeba. V pomoci ženy spatřují splnění závazků a povinností vůči ostatním. Neměla by tak ale činit na úkor sebe samé.⁸⁶

U morálky spravedlnosti se s tímto nesetkáme. Tam je naopak lidské Já považováno za ryze autonomní a nezávislé. Zaregistrovat to můžeme ve způsobu, jakým se v obou morálkách řeší dané dilema. Zatímco *„ženy se ve svých morálních úvahách orientují především podle konkrétní struktury vzájemných vztahů, muži podle abstraktních práv a povinností.“*⁸⁷

---

⁸³ DVOŘÁKOVÁ, J. Morální usuzování: Vliv hodnot, osobnosti a morální identity. Str. 29.

⁸⁴ HEIDBRINK, H. Psychologie morálního vývoje. Str. 120.

⁸⁵ HELDOVÁ, V. Etika péče: Osobní, politická a globální. Str. 23-24.

⁸⁶ GILLIGANOVÁ, C. Jiným hlasem: O rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 89.

⁸⁷ HEIDBRINK, H. Psychologie morálního vývoje. Str. 120.

4.4 STADIA VÝVOJE ŽENSKÉ MORÁLKY

Výsledky jejích vlastních výzkumů sloužily Gilliganové jako báze pro vyzdvihování faktu, že ženská psychika a morální usuzování se od usuzování mužského značně liší. Ženy chápou morální problém jakožto problém péče a odpovědnosti ve vztazích. Mužská morálka spravedlnosti je koncepcí práv a pravidel.⁸⁸

Právě výsledky interrupční studie, kterou Carol Gilliganová provedla, dokazují, že morální usuzování se vyvíjí v určitém sledu. V tomto bodě se shoduje se svým bývalým kolegou Lawrenceem Kohlbergem. Postup od jednoho vývojového stadia k dalšímu se děje na základě změn v prožívání a chápání vztahů.⁸⁹ Tento posun v morálním usuzování je možné u žen pozorovat jak v rovině odpovědí na skutečná dilemata, tak na dilemata hypotetická.⁹⁰

Gilliganová se inspiruje Kohlbergem. Podobně jako on rozlišuje tři roviny vývoje ženského morálního usuzování, mezi které dále přidává ještě dvě přechodné fáze. „*Na rozdíl od L. Kohlberga není teorie C. Gilliganové vývojově stadiální, nemluví se o neměnné poslušnosti, ale o fázích vývoje.*“⁹¹

Ženský morální vývoj vnímá Gilliganová následovně:

a) Prekonvenční rovina morálního úsudku

Tato rovina morálního rozhodování je úplně nejjednodušší. Žena cílí svou pozornost morálního rozhodování egocentricky sama na sebe, je orientována na individuální přežití. Jestli je něco správné nebo špatně řeší žena až ve chvíli, kdy cítí, že její vlastní potřeby jsou v konfliktu s danou situací.⁹² Péče ženy o sebe samu je v této rovině ohraničena pouze nedostatkem vlastních sil.⁹³

---

⁸⁸ GILLIGANOVÁ, C. Jiným hlasem: O rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 96.

⁸⁹ GILLIGANOVÁ, C. Jiným hlasem: O rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 144.

⁹⁰ GILLIGANOVÁ, C. Jiným hlasem: O rozdílné psychologii žen a mužů. Str. 96.

⁹¹ DVOŘÁKOVÁ, J. Morální usuzování: Vliv hodnot, osobnosti a morální identity. Str. 26.

⁹² DVOŘÁKOVÁ, J. Morální usuzování: Vliv hodnot, osobnosti a morální identity. Str. 26-27.

⁹³ HEIDBRINK, H. Psychologie morálního vývoje. Str. 120.

b) První přechodná fáze

V první přechodné fázi se poprvé objevuje pojem sobeckosti a jsme schopni vnímat rozpor mezi egoismem a odpovědností. Žena si pomalu začíná uvědomovat nejen svou příslušnost k dané skupině lidí, ale také určitou propojenost s nimi. Ženský úsudek se mění. Ženy si pořád uvědomují svou vlastní hodnotu a své potřeby, ale dochází zde ke konfliktu mezi ženiným vlastním přáním a tím, co je považováno za „správné“. Nastává tedy nerovnost mezi „chtěla bych“ a „měla bych“. Nastává tak dilema, které nabývá morálního rozměru.⁹⁴

c) Konvenční rovina morálního úsudku

V momentě, kdy žena dosáhne konvenční perspektivy morálního vývoje, vnímá dobro jako odpovědnost a péči o druhé tak, jak to od ní vyžaduje společnost. Svou péči věnuje hlavně závislým a nerovným. Žena má tendenci nebrat v potaz své potřeby ani zájmy, soustředí se pouze na péči o druhé.⁹⁵

d) Druhá přechodná fáze

Druhá přechodná fáze morálního vývoje ženy se vyznačuje změnou úsudku v tom smyslu, že přechází od dobrotivosti k pravdě. Uvažuje o správnosti dosavadního nastavení vztahu sama k sobě a k druhým. Klade si otázky, zda je její rozhodnutí zavrhnout své vlastní potřeby na úkor snahy o uspokojení potřeb druhých morální či nemorální. V tomto případě se žena řídí nejen svými vnitřními pocity, ale táže se i na to, co si o tom myslí druzí lidé.⁹⁶

e) Postkonvenční rovina morálního úsudku

Postkonvenční rovina je pomyslným dovršením vývoje ženského morálního usuzování. Žena se dostává do fáze, kdy pochopí, že její vlastní Já je svázáno s ostatními lidmi. Již nedochází k napětí mezi sobeckostí a odpovědností. Že bude pečovat o druhé si zvolí na základě vlastního usmyslení, osobně zvolenou etiku. Již se neohlíží na konvence nastavené společností, ve které žije.⁹⁷

---

⁹⁴ DVOŘÁKOVÁ, J. Morální usuzování: Vliv hodnot, osobnosti a morální identity. Str. 27.

⁹⁵ HEIDBRINK, H. Psychologie morálního vývoje. Str. 121.

⁹⁶ DVOŘÁKOVÁ, J. Morální usuzování: Vliv hodnot, osobnosti a morální identity. Str. 27.

⁹⁷ DVOŘÁKOVÁ, J. Morální usuzování: Vliv hodnot, osobnosti a morální identity. Str. 27.

4.5 VLIV MORÁLNÍ IDENTITY NA ŘEŠENÍ MORÁLNÍCH PROBLÉMŮ

Gilliganová nesouhlasí s pojetím morálního vývoje, který představil Lawrence Kohlberg. Ten totiž předpokládá, že obě pohlaví se orientují jak na spravedlnost, tak na péči. Morálně nejvyspělejší je pro něj takový člověk, který se při svém jednání řídí univerzálními morálními principy. V rámci Kohlbergovo pojetí hierarchie vývojových stupňů se zdají být ženy méně morálně vyspělé. Toto tvrzení Gilliganová razantně odmítá. Domnívala se, že existuje souvislost mezi pohlavím a morální orientací. Na odlišnost morální orientace mužů a žen má podle ní vliv odlišný způsob jejich socializace. Svou teorii se rozhodla ověřit studii, které provedla ve spolupráci s Jane Attanucciovou.⁹⁸

Gilliganová s Attanucciovou provedly tři studie, v rámci kterých žádaly své respondenty, aby popsali reálné morální dilema, které byli někdy v průběhu svého života nuceni řešit.⁹⁹ Po respondentech vyžadovaly například popis dané situace. Tázaly se, v čem respondenti spatřovali konflikt, jak se zachovali a zda se domnívají, že jednali správně. Tyto otázky pokládaly v zájmu objasnění a dokreslení jejich odpovědí. Dále respondentům kladly otázky týkající se významu slov jako například zodpovědnost, povinnost, morálka nebo péče. Poté sledovaly logiku v prezentovaných morálních problémech. Rozhovor s každým z respondentů trval přibližně dvě hodiny.¹⁰⁰

Z dat posbíraných v rámci zmíněných tří studií bylo vyvozeno, že morální orientaci na etiku péče nebo naopak na etiku spravedlnosti ovlivňuje způsob, jakým vnímáme lidské vztahy a také náš přístup k řešení morálních dilemat. Ženy mají tendenci řešit problémovou situaci komplexně a zohledňují přitom hlavně vztahy. Mužská morálka spravedlnosti se naopak zaměřuje na práva a povinnosti.

Z výsledků empirické studie vyvodila, že některé ženy a někteří muži berou při řešení morálních dilemat v potaz jak pohled morálky péče, tak pohled morálky spravedlnosti. Obecně podle ní platí, že jsou si lidé vědomí obou způsobů nazírání

---

⁹⁸ GILLIGAN, C., ATTANUCCI, J. Two Moral Orientations. In: GILLIGAN, C., WARD, J. V., eds. Mapping the Moral Domain. Str. 73.

⁹⁹ GILLIGAN, C., ATTANUCCI, J. Two Moral Orientations. In: GILLIGAN, C., WARD, J. V., eds. Mapping the Moral Domain. Str. 78.

¹⁰⁰ GILLIGAN, C., ATTANUCCI, J. Two Moral Orientations. In: GILLIGAN, C., WARD, J. V., eds. Mapping the Moral Domain. Str. 78-79.

morálních problémů. Gilliganová tvrdí, že přestože muži při řešení dilematu mimo jiné zohledňují i vztahy a ženy pro změnu přihlédnou i ke spravedlnosti, mají obě pohlaví tendenci orientovat se ve větší míře na ten typ morálky, který jim je rodově předurčen. Ženské usuzování je tedy orientováno na péči, mužské zase na spravedlnost.¹⁰¹

---

¹⁰¹ GILLIGAN, C., ATTANUCCI, J. Two Moral Orientations. In: GILLIGAN, C., WARD, J. V., eds. Mapping the Moral Domain, Str. 83.

4.6 RODOVÉ ROZDÍLY

Již od útlého dětství jsou lidé vychováváni rozdílně v závislosti na tom, jestli jsou příslušníky mužského nebo ženského pohlaví. Tendenci dělat rozdíly mezi chlapci a dívkami a jejich předem určenou životní rolí mají asi všichni lidé na planetě Zemi. Zřejmě nejvíce se na tradiční rozdělení životních rolí podle příslušnictví do určitého rodu dbá v přírodních a tradičních společenstvích. Jak muži, tak ženy tu mají jasně vydefinovaná práva a také povinnosti. Obecně platí, že se muži a ženy vzájemně doplňují, jeden bez druhého by nemohli existovat.¹⁰²

Platnost tohoto nastavení byla v západní společnosti oslabena s příchodem velkých společenských změn, které v osmnáctém století vyústily v průmyslovou revoluci. V té době byli muži nuceni přestat vykonávat své obvyklé zaměstnání v rámci domova a přesunout se do továren. Chození do zaměstnání se vyžadovalo i od žen a dětí, čímž pádem došlo k narušení společností stanovených pravidel a rodové rozdíly byly částečně odstraněny. Začalo docházet k individualizaci jedinců v rámci společnosti. Ruku v ruce s proměnou požadavků na role muže a ženy se mění také ideální obraz toho kterého pohlaví. V souvislosti s upuštěním od množství požadavků, které lidem stanovovala společnost, bylo jedincům dopřáno větší množství svobody a mimo jiné také možnost volby.¹⁰³ Přesto je však ve všech lidech hluboce zakořeněn jakýsi ideál mužskosti a ženskosti, který je společností alespoň částečně i nadále vyžadován.

Na rodové rozdíly upozorňuje také Carol Gilliganová. Ta vychází z tvrzení o rodových rozdílech, které udává Nancy Chodorowová. Chodorowová prohlašuje, že u „daného jedince dojde k rodové sebeidentifikaci na základě diferenciací jáství z původní symbiotické jednoty matka-dítě.“¹⁰⁴ Tyto procesy probíhající v prvních dvou letech života jedince v něm postupně probouzejí pocit vlastního Já. U jedinců mužského pohlaví vzniká jáství na základě oddělení od matky a zároveň po tom, co se chlapec identifikuje se svým otcem. Aby došlo ke vzniku vnímání vlastního Já u dívek, musí se na rozdíl od chlapců s matkou vzájemně identifikovat.

---

¹⁰² JANOŠOVÁ, P. Dívčí a chlapecká identita: Vývoj a úskalí. Str. 13.

¹⁰³ JANOŠOVÁ, P. Dívčí a chlapecká identita: Vývoj a úskalí. Str. 13-14.

¹⁰⁴ BARŠA, P. Panství člověka a touha ženy: Feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem. Str. 127.

Zatímco u chlapců je tedy žádoucí přetnutí původního mateřského pouta, u dívek je zapotřebí naopak jeho udržování.¹⁰⁵

V návaznosti na toho tvrzení Chodorowové Carol Gilliganová konstatuje, že rodově odlišný vývoj jáství probíhá až do období dospělosti. Po dovršení poslední vývojové fáze dochází k tomu, ženy chápou vztah mezi osobní identitou a vazbami k druhým lidem úplně jinak než muži. Muži mají totiž tendenci orientovat se hlavně na úspěch a na výkon a ze vztahů mají spíše snahu se vyčlenit. Oproti tomu ženy nacházejí svoje jáství v mezilidských vztazích. Gilliganová konstatuje, že na straně jedné se ženy od mužů diametrálně odlišují. Druhým dechem ale zdůrazňuje i důležitý fakt, totiž že se muži a ženy vzájemně doplňují.¹⁰⁶

Jednostranné prosazování pouze jednoho typu morálky a modelování ostatních podle tohoto přístupu je podle Gilliganové nesprávné. Přesně takové jsou tendence mužů. Provedli to tak i její předchůdci, které za to náležitě kritizovala. Špatný je podle ní ale i typický přístup žen. Jejich přehnaná míra empatie u nich zapřičiňuje zapomínání na sebe samé a na jejich vlastní potřeby.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ BARŠA, P. Panství člověka a touha ženy: Feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem. Str. 27.

¹⁰⁶ BARŠA, P. Panství člověka a touha ženy: Feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem. Str. 27-28.

¹⁰⁷ BARŠA, P. Panství člověka a touha ženy: Feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem. Str. 28.

5. PŘÍNOS CAROL GILLIGANOVÉ V RÁMCI PSYCHOLOGIE MORÁLKY

Carol Gilliganová provedla několik empirických studií, na základě kterých poté informovala o velkém významu vztahu mezi pohlavím a morální orientací.

S těmito myšlenkami se ale setkáváme na poli feministicky zaměřených úvah již na začátku 20. století. Feministky již tehdy začaly teoretizovat o tom, že vztahy a tendence k péči o druhé do značné míry ovlivňují ženino pojetí vlastního Já.¹⁰⁸

Teorie morálky péče podle Carol Gilliganové měla v několika směrech značný vliv na morální filosofii. Oddělením dvou morálek se Gilliganová připojila k pátrání po alternativní morální orientaci vzhledem k pojetí morálky podle Kanta a k utilitarismu, který v 70. letech minulého století na poli morální etiky dominoval. Ač se zprvu zdálo, že se jedná o dvě naprosto protichůdné etické teorie, z interpretace Carol Gilliganové vyplývalo, že nejsou až v takovém rozporu, jak by se na první pohled mohlo zdát. Obě tyto teorie mají tendenci upřednostňovat nestranný, neosobní a zákony podložený pohled na morální problémy. Etika péče a stejně tak znovu objevená etika cnosti jsou tak onou hledanou alternativou k těmto morálním koncepcím. Snaží se totiž zdůraznit důležitost blízkých osobních vztahů a soukromé oblasti života, o což se utilitarismus ani Kantovská etika v takové míře nesnaží.¹⁰⁹

V moderním pojetí (deontologická etika, utilitarismus, etika spravedlnosti) dochází k ignoraci blízkých osobních vztahů a soukromé oblasti života zahrnující například rodinu nebo přátelství. Žádoucí je v tomto případě neosobní, nestranný přístup k problému. Příznivci moderního pojetí morálních teorií jsou toho názoru, že pokud by byl při morálním usuzování brán v potaz osobní úhel pohledu, docházelo by k tomu, že by se do řešení problémů promítala osobní historie člověka, jeho emoce a vztahy a tím pádem by už bylo upuštěno od nestranného a neosobního přístupu, což vnímají jako něco špatného. U Gilliganové je tomu právě naopak. Ta ve své teorii mívá v první řadě na tuto

---

¹⁰⁸ FRIEDMAN, M. Feminism in Ethics. In: FRICKER, M., HORNSBY, J., eds. The Cambridge Companion to Feminism in Philosophy. Str. 206.

¹⁰⁹ FRIEDMAN, M. Feminism in Ethics. In: FRICKER, M., HORNSBY, J., eds. The Cambridge Companion to Feminism in Philosophy. Str. 207.

soukromou oblast lidského života. Dále tvrdí, že právě osobní úhel pohledu je při řešení morálních dilemat velmi důležitý.¹¹⁰

Gilliganová někdy považuje etiku spravedlnosti a etiku péče jako naprosto odlišné morální perspektivy. Jindy pro změnu tvrdí, že morálka péče a spravedlnosti by neměly existovat jedna bez druhé, protože se navzájem doplňují a jedině tak dochází k vytvoření opravdu vyspělé morální orientace. Na základě tohoto pozdějšího tvrzení dochází Gilliganová k názoru, že by mohla být péče pojímána jakožto část spravedlnosti, a naopak spravedlnost by mohla být pojímána jako speciální způsob starání se o ostatní jedince.

Díky tomu, že se Carol Gilliganová zaměřila na osobní vztahy a dokázala, že právě vztahy mají vliv na morální usuzování lidí, stalo se, že také feministky měly tendenci prosazovat roli emocí v morálním životě lidí. Při morálním usuzování byl pro morální filosofii nejdůležitější rozum. City považovala spíše za nepodstatné, a proto docházelo k předsudkům a zkreslení morálního usuzování žen. I přesto docházelo k tomu, že někteří filosofové začali prohlašovat, že i emoce jsou při řešení morálních problémů důležité.¹¹¹

Carol Gilliganová se zasloužila o to, že přibývalo zastánců názoru, že jsou ženy více vztahově založeny, kdežto muži jsou více individualističtí. Ženy si daleko více uvědomují svou přirozenou provázanost s ostatními lidmi, kdežto muži důležitost vztahů ignorují.

Svou prací Gilliganová podnítila další feministky v tvorbě děl inspirovaných tematikou osobních vztahů a péče. Dále se tyto ženy zabývaly rozdíly mezi péčí a spravedlností. Prací Carol Gilliganové se inspirovala například Virginia Held, Seyla Benhabib nebo Jean Grimshaw.¹¹²

---

¹¹⁰ FRIEDMAN, M. Feminism in Ethics. In: FRICKER, M., HORNSBY, J., eds. The Cambridge Companion to Feminism in Philosophy. Str. 207-208.

¹¹¹ RIEDMAN, M. Feminism in Ethics. In: FRICKER, M., HORNSBY, J., eds. The Cambridge Companion to Feminism in Philosophy. Str. 209.

¹¹² FRIEDMAN, M. Feminism in Ethics. In: FRICKER, M., HORNSBY, J., eds. The Cambridge Companion to Feminism in Philosophy. Str. 209.

6. ZÁVĚR

Tato bakalářská práce byla sepsána se záměrem představit Carol Gilliganovou a její teorii morálního vývoje.

Nejprve byla v práci popsána spolupráce Carol Gilliganové s Lawrenzem Kohlbergem. Od té Gilliganová odstoupila poté, co si začala všimnout, že morální vývoj, jak ho vidí Kohlberg a jeho předchůdci, se jednostranně zaměřuje pouze na muže a pokud už jsou do výzkumu zařazeny i ženy, jsou hodnoceny podle standardů mužů, do kterých pochopitelně nezapadají a jejich morální usuzování se zdá být méně vyspělé. Gilliganová při zpracování Kohlbergových dotazníků vyzorovala, že ženy a muži se k řešení morálních dilemat staví rozdílně. S Kohlbergovým postupem při výzkumu nemohla dále souhlasit, a proto se rozhodla spolupráci s Kohlbergem ukončit, vydat se vlastní cestou a s oporou v provedených studiích představit vlastní teorii morálního vývoje. Její teorie morálního vývoje je zaměřena na ženy a zohledňuje jejich typický charakterový rys – tedy ten, že ženy mají tendenci při řešení morálních dilemat zohledňovat city a vztahy s druhými lidmi.

O to, jestli je při řešení morálních problémů lepší zohledňovat radši rozum nebo city, se přou lidé už od osmnáctého století. Proto jsem se v další části práce věnovala představení zástupců obou těchto přístupů a snažila jsem se ukázat jejich teorie.

Gilliganová nekritizuje jen Lawrence Kohlberga. Za to, že se při vytváření svých teorií soustředili hlavně na muže kritizuje i své předchůdce. Kritizovanými teoriemi jsou kromě té od Lawrence Kohlberga také teorie Sigmunda Freuda, Jeana Piageta nebo Erika H. Eriksona. Tyto teorie jsem ve své práci také vykreslila a následně jsem uvedla důvody kritiky, kterou k nim směřuje Carol Gilliganová.

Předposlední část práce je věnována popisu vývoje morálního usuzování, jak ho vnímá Carol Gilliganová. Ve své teorii zohledňuje odlišné vnímání důležitosti vztahů v závislosti na pohlaví. Vnímání vztahů ovlivňuje také to, jak lidé vnímají sami sebe. Tento odlišný úhel pohledu je následně patrný i při řešení morálních problémů. Zatímco muži se přirozeně zaměřují na spravedlnost, nestrannost a volí neosobní přístup, ženy vnímají morální dilemata odlišně. Je pro ně přirozené volit

pečující přístup, rozhodují se na základě citu a vztahů s ostatními. Gilliganová si je toho vědoma, a proto představila své vlastní rozvržení stadií morálního vývoje žen.

Poslední část práce je věnována přínosům teorie Carol Gilliganové. Myšlenky Carol Gilliganové měly velký vliv jak na pole morální filosofie, tak na pole feministického hloubání. V zastánkách feministického hnutí podnítila touhu zabývat se rozdíly mezi péčí a spravedlností a inspirovala je k sepsání děl pojednávajících o této problematice.

7. POUŽITÁ LITERATURA

ANZENBACHER, A. Úvod do etiky. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, 1994. ISBN 80-7113-111-3.

BARŠA, P. Panství člověka a touha ženy: Feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86429-06-7.

DRAPELA, V. J. Přehled teorií osobnosti. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-766-3.

DVOŘÁKOVÁ, J. Morální usuzování: Vliv hodnot, osobnosti a morální identity. Brno: Tribun, 2008. ISBN 978-80-210-4751-8.

ERIKSON, E. H. Dětství a společnost. Praha: Argo, 2002. ISBN 80-7203-380-8.

FREUD, S. Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1998. ISBN 80-86123-09-X.

FREUD, S. Vybrané spisy II-III. 1. vyd. Praha: nakl. Avicenum + Universe, 1993. ISBN 80-201-0226-4.

FRIEDMAN, M. Feminism in Ethics. In: FRICKER, M., HORNSBY, J., eds. The Cambridge Companion to Feminism in Philosophy. 1.vyd. NY: Cambridge University Press, 2000. ISBN 0-521-62469-x.

FROMM, E. Umění milovat. Praha: Orbis, 1966.

GILLIGANOVÁ, C. Jiným hlasem. O rozdílné psychologii žen a mužů. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-402-8.

GILLIGAN, C. Remapping the Moral Domain: New Image of Self in Relationship. In: GILLIGAN, C., WARD, J. V., eds. Mapping the Moral Domain. Massachusetts: Harvard University Press, 1988. ISBN 0-674-54831-0.

GILLIGAN, C., ATTANUCCI, J. Two Moral Orientations. In: GILLIGAN, C. WARD, J. V. (eds) Mapping the Moral Domain. Massachusetts: Harvard University Press, 1988. ISBN 0-674-54831-0.

- HEIDBRINK, H. Psychologie morálního vývoje. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-154-1.
- HELDOVÁ, V. Etika péče: Osobní, politická a globální. Praha: Filosofia, 2015, ISBN 978-80-7007-447-3.
- JANOŠOVÁ, P. Dívčí a chlapecká identita: Vývoj a úskalí. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2248-9.
- PIAGET, J. The moral judgement of the Child. Glencoe, Illinois: The Free Press, 1965.
- PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B. Psychologie dítěte. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970.
- RÖD, W. Novověká filosofie II Od Newtona po Rousseaua. Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN 80-7298-109-9.
- STARK, S. Filozofie člověka v historickém kontextu. Plzeň: Západočeská univerzita, 2008. ISBN 978-80-7043-711-7.
- VACEK, P. Průhledy do psychologie morálky. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. ISBN 80-7041-188-0.

8. RESUMÉ

This thesis aims to introduce Carol Gilligan and her theory of moral development. Gilligan cooperated with Lawrence Kohlberg, who investigated moral development, but she realized that his theory, as well as the theories of his predecessors, was one-sided, concerning men only. When women were enabled to take part in the surveys, they were rated in accordance to men's standards into which they could not fit. Actually, women tend to solve moral dilemmas in a different way than men do. That is why they seemed underdeveloped compared to men. Gilligan was dissatisfied with Kohlberg's attitude towards moral development investigation and decided to end their cooperation and to introduce her own theory.

Gilligan's moral theory focuses on women and takes into account their specific tendency to base solutions to moral dilemmas on emotions and relationships they have with other people. Whether rather reason or emotions should be taken into account while discussing moral issues, has been a subject of arguments since the 18th century. Therefore I dedicated the next part of my thesis to some representatives of both positions and an introduction of their theories.

Kohlberg's theory of moral development was not the only one to be objected by Gilligan. She also criticized the theories of Sigmund Freud, Jean Piaget and Erik H. Erikson. So I tried to depict those theories as well and to explain on which grounds Gilligan opposes them.

The next part of the thesis deals with the moral development according to Carol Gilligan. She takes into account how the understanding of the importance of relationships differs among genders. The understanding of relationships has an influence on how individuals see themselves and also on the way they solve moral issues. Men naturally focus on justice, impartiality and impersonal approach while women choose a caring approach and base their decisions on emotions and relationships. Gilligan is aware of that difference and therefore introduces her own views on the moral development of a woman.